

Özel Dokulu Kent Parçalarının Çağdaş Yasama Adaptasyonu

Yılmaz Zenger
Yüksek Mühendis - Mimar

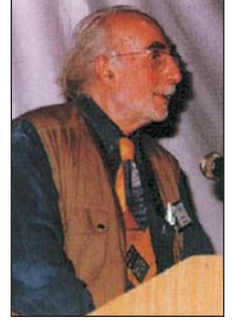

* Eyüpsultan Belediyesi Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivinden

Bir kenti su kenti ya da kara kenti olarak tanımlama o kentin kimliğiyle ilgili en temel belirlemedir. Dünyanın en saygın, en kişilikli, nev'i şahsına münhasır su kentlerinden biri iken, İstanbul kişiliksiz bir kara kenti olma yolunda ciddi bir mesafe kazandı. Bir kentin, üzerinde yer aldığı coğrafyasının özelliklerini böylesine yadsıması olanaksız görünüyorsa da, İstanbul hayır

düzelteyim İstanbul'lu, yeni İstanbul'lu, bu olanaksız başarı.

Eyüp Sultan bu denizden kopmanın en çarpıcı örneğidir. Eyüp Sultan büyük bir olasılıkla kentin kuruluş yeridir. (Byzas efsanesi) ilk kuruluş yeri olarak Haliç'in yukarı ucunda Barbyzes ve Ydaris çaylarının Haliç'e döküldüğü alanı gösterir. Robert Mayer de Byzantion Constantinopolis ad-

Yılmaz Zenger

lı yapıtından, gemilerin karaya çekilebileceği ve korunabileceği tek alan olarak burayı işaret eder. Denizle iç içe, denizin yaşadığı bir alan. Oysa Bizans döneminde yerleşilen, günümüzde Topkapı Sarayı'nın yer aldığı yarımada'nın ucu, temelde denizin yaşandığı değil denizin gözlemlendiği alandır. Bütün Bizans dönemi içinde denizle arasına duvar çekilmemiş tek yerleşim birimi Eyüp Sultan'dır demek çok yanlış olmaz. Bu özelliğini Osmanlı döneminde boğaz köyleri ile paylaşırsa da denizle ilişkisi Eyüp Sultan'a çok özel bir biçimdedir.

Gerek Bizans gerek Osmanlı dönemiyle ilgili özelliklerde ayrıntılarına kadar ilginç benzerlikler gösteren bu alanda yönetimlerin seromonilerinin icra edildiğini, halkın hemen her vesileyle burayı ziyaret yeri olarak kullandığını biliyoruz. Söz konusu seromonilerin ortak özelliği denizden başlamasıdır. Osmanlı döneminde Hüsrev Paşa Kütüphanesi'yle Adile Sultan Türbesi arasındaki ya da önündeki iskeleden başlayan bu merasim alanı, bu sokak biçimindeki meydan, Eyüp Camii'nin avlusuna kadar uzanır. Bedrettin Dalan bu tarihi yapılaşmanın giriş kapısını budamış ve Eyüp Sultan'ın önüne ve de bu meydanın üzerine bir trafik duvarı örmüştür. Bizans'dan bu yana korunan ikinci özellik ise, Eyüp Sultan'ın kentin hemen yanbaşı'nda yer almasına karşın kentle birleşmemiş ve tarih boyunca kentle arasına bir mesafe koymuş olmasıdır. Diğer yönlerde topografik yapı bu korunmayı doğal olarak kolaylaştırır. Böylece Eyüp Sultan bugün çağdaş kentleşmede yeniden yaratmaya çalıştığımız kendi kendine yeten, kendi gereksinimlerini kendi karşılayabilen kent modeli için çarpıcı bir tarihi örnek oluşturur. Bu kentlerin kimliklerini koruyabilmelerinin de bir koşuludur. Bütün bu gerçeklere karşın İstanbul kentinin en uzun ve en belirgin özelliği kültürel geçmişi olan bu yerleşim alanı, günümüzde en sık anonim ve popülist bir kültürel fukaralığın egemen olduğu, sanayi ağırlıklı geniş bir yapı tarlasının çekirdeği olarak tescil edilmiştir.

Eyüp semtinin adını bu geniş alana verip Eyüp ilçesi diye adlandırılan, böylece çevresine kenetlenip o çevre'nin yükü al-

tında ezilip yok olmasını sağlayan bu ve benzeri yönetim kararlarının ardındaki mantığın ya da nedenlerin artık ciddi biçimde irdelenmesinde yarar var.

Yeni kimliğiyle Eyüp Sultan, bilimsel raporlarda yer alan deyimlerle plansız sanayi gelişme alanlarıyla, yasadışı konut gelişme alanlarının merkezidir. Ve böylece Eyüp Sultan, 20. Yüzyıl Türkiye'sinde geçmişe, dini inanç ve kültüre bağlılık ve de muhafazakârlık kavramlarının en görkemli çarpıtılışının anıtı olmuştur.

Sonuç olarak Eyüp Sultan semtinin -ilçesinin değil- çağdaş dünyadaki yerini yeniden kazanabilmesinin olanaklarını ya da olanaksızlığını tartışmak, olayları ülke boyutlarında irdelemeyi zorunlu kılar. Bunu burada yapmamız olası olmadığına göre bazı başlıklar oluşturmakla yetineceğim.

Ünlü kent tarihçisi Lewis Mumford'un "Şehirlerin Kültürü" adlı kitabından bir alıntı yapmak istiyorum. Mumford, geçmiş zaman kentleriyle ilgili olarak "Bir kişi şehrin ya içindedir ya dışından. Akşam güneş batımında kapılar kapandığında kent dış dünyadan soyutlanır. Duvarlar, insanlar arasında bir gemideymişcesine bir beraberlik duygusunun yaratılmasına yardım eder" diyor. Bu saptama, Eyüp Sultan için çok anlamlıdır. Şöyle ki, kentler, ahşap, taş ya da betonla yapılaşmanın çok ötesinde kentin çevresiyle kurduğu ilişkilerden, insanların kendi aralarındaki ve de fiziksel çevreyle olan ilişkilerinin bütününden oluşur. Özellikle karar erkine sahip kişilerin sadece iyi niyetleri kente anlamalarına ve sağlıklı kararlar oluşturmalarına yetmez. Deneyebilir ki, kentler doğada örneği bulunmayan karmaşık metabolizmalı dev organizmalar gibidirler. Gelişmelerinin nedenlerinin tam anlamıyla bilinmeyişi ve kontrol edilmeyişini Herbert Girardet 'Günümüzün Mega Kentleri kullanım el kitabı olmadan geliştiler' diyerek vurguluyor. Biz de Eyüp Sultan'ın sorunlarının önemli ölçüde bir mega kent olan İstanbul'un gelişim sürecinden kaynaklandığını, dolayısıyla da İstanbul'daki gelişmeleri gözardı ederek soruna yaklaşılmayacağı kanısını taşıyoruz. Unutmamalıyız ki bu asrın başında kentlerde yaşayanların yerel nüfusa oranla-

rı % 14 idi. Bu, daha asrın sonuna ulaşmadan % 50'yi aştı. Kentlerin üzerinde hızla artmakta olan bu basınç, Isaac Asimov'u doğrulayacak gibi görünüyor. Asimov "Kentler geçmişte medeniyetimizin övünç kaynağı idi gelecekte ise medeniyetimizin sonu olabilir" diyor.

Eyüp Sultan geçmişte anakentten bağımsız, ayrıcalıklı ve üretken yapısıyla gerçekten övünç kaynağı idi. Bugün ise Eyüp adıyla anılan ve neredeyse bir kent ölçeğine ulaşan bütün bu yerleşim, kültürümüzü yaratıcılığımızı, iç gücümüzü, gıda maddelerimizi, suyumuzu, enerjimizi emerek ne üretiyor. Ekonomik ya da kültürel değer taşıyan araçlar mı, kullanıma hazır nesnelere mi ya da medeniyet mi belli değil. Oysa arka planda görünen çöpler, sulu ve katı atıklar ve en önemlisi politik güç son derece belirgin. Bu baskın oluşumlar, Eyüp Sultan'ın geri kazanımı adına, kaçınılmaz olarak radikal kararlar içererek ve de kurulu düzeni sarsacak uygulamalara fırsat verebilir mi, bilemem, Sadece Sayın Nezih Eldem'in Eyüp Sultan'la ilgili çalışmalarının hayata geçirilme fırsatının iyi değerlendirilmesi ve temel kararların tartışmaya açılıp sonuçlarının kesin kurallara dönüşmesi ve kişisel ve politik yararları karşı korunaklı kılınmasıyla başlatılacak sürecin bile yeniden övünç duyulabilecek bir Eyüp Sultan için ciddi bir umut olduğuna inanıyorum. Başlangıç olarak birkaç planlama kararının kesinleşmesini özellikle öneriyorum. Birincisi, Eyüp Sultan'ın Haliç'e kavuşturulması, bununla yetinmeyip, su yoluyla ulaşımın yeniden başlatılması. Bu uygulamanın önüne ciddi engeller çıkarılacağı ve bu önerinin geçmişe özlem yüklü bir ütopya olarak suçlanacağına farkındayım. İkinci önerinin ise, uygulaması son derece kolay olmasına karşın gerekçesini anlatmak çok zor: Eyüp Sultan Camii'nin avlusu önündeki yapay meydanın iptal edilmesi.

Özellikle 50'lerin sonunda Menderes'in kente müdahalesinde ortaya çıkan bir uygulama hızla yaygınlaştı ve bir planlama ögesi olarak yerleşti. Bu uygulama, tarihi çevreye saygı gösterisi olarak tarihî yapıların, daha doğrusu dini yapılara saygı gösterisi

ya da gösterişi olarak dini yapıların etrafını açmak şeklinde ortaya çıktı. Bu davranış, en başta bu yapıların sosyal işlevini yadsımaktır. Onları bir sembol ve politik araç olarak kullanma dürtüsünün belirtisidir. 50'li yılların sonunda doktora çalışmam nedeniyle Eyüp Sultan'da çektiğim yüzlerce kare fotoğrafta gördüğüm insan ilişkilerinin odaklandığı meydan, tartışmasız biçimde caminin avlusudur. Bu, başkalarının çektiği fotoğraflarda da kanıtlanır. Avlu duvarının dışı olan sokağın bir ölçeği ve bu ölçeğin de bir işlevi vardır. Bu işlev, caminin işlevinin tamamlayıcısıdır. Dolayısıyla bu sokaktaki değişim doğrudan doğruya camiye dönük bir değişimdir ve onun tarihsel sosyal içeriğinde tahribata yol açmaktadır. Dinine bağlılığın bu denli sık telaffuz edildiği bir ülkede, bu denli yaygın biçimde buna cüret edilebilmesini bir atasözle izah edebiliriz. Cahil cüret-kâr olur.

Eyüp Sultan'da ekonomik gereksinimlere dayandırılan gerekçelerin ardına sığılan bu yozlaşmaya karşı oluşturulacak modelin, şüphesiz ciddi ekonomik alternatifler, gerçekçi çözümler içermesi gerekir. Bütün bunların bilincinde olmama karşın yine de ciddi bir iyileşmenin şansını Eyüp Sultan'da kendine yeterlilik ilkesine yönelmede görüyorum. Tabii sadece kendi kendinin merkezi olan bir Eyüp Sultan için.

Kendi sağlıklı kimliğine dönmenin birinci şartı, kendi sağlıklı hudutları içinde tarif edilmektedir.

Eyüp Sultan semtinin ekonomik varlığının omurgası olan inanç kökenli ziyaretlerin ivme kazanması ve onu besleyecek hizmetlerin disipline edilmesi, canlanması ve yenilenmesi, cami ve çevresinde yaşamın temposunun ve biçiminin olması gereken düzeye taşınması ve de bu minval üzere uzayıp gidecek beklentiler...

Bu beklentilerin, yine kentin ürünü olan politik gücün yararıyla çatışacağı gerçeği fazla iyimser, hatta hiç iyimser olunmamasını gerektirebilir. Fakat yine de ben Eyüp Sultan'la ilgili bir belgesel film ve CD için başlattığım çalışmamı, bir şeylerin gerçekten değişebileceği umuduyla sürdürmekte olduğumu da itiraf ediyorum.